

biles Krievu kapos, bet varam konstatēt, ka senlietu materiāls un apbedīšanas veids atspoguļo skandināvu, baltu un Baltijas somu kultūru elementus.

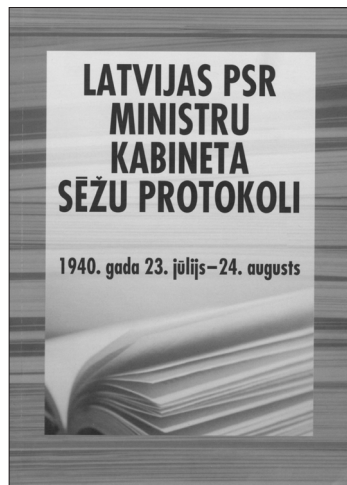
Baltijas somiem raksturīgo elementu – zoomorfo un cita veida piekariņu, trapeceveida važturu, nažu makstu, apgērba izcelsmes un paralēlu studijas vēl saglabā potenciālas iespējas skaidrot impulsus no pārējās somu pasaules, kas paša R. Spirģa vērtējumā “ir turpmāko pētījumu uzdevums” (383. lpp.). Kaut gan, domāju, viens no iemesliem, kāpēc paralēles un izcelsmes avotu daudziem priekšmetiem neizdodas sameklēt citur, ir apstākļi, ka Daugavas lejtece – Doles salas rajons, bet īpaši Daugmales–Laukskolas komplekss – 11. gs. strauji attīstījās ekonomiski un zināmā mērā “noteica modi” plašā reģionā. Daudzi priekšmeti, kā to pierāda, teiksim, lejamveidne apaļo piekariņu ar vērša galvas attēlu izgatavošanai, ir radīti tieši šeit (A. Radiņš, 1996). Šādā agrīnās pilsētas vidē dažādu kultūru elementi tika strauji sakausēti specifiskā lībiešu kultūrā.

Vērtējot R. Spirģa darbu kopumā, jāatzīst, ka ievadā nospraustie mērķi ir sasniegti. Nav šaubu, ka tas ir fundamentāls pētījums, kuram ir paliekoša vieta Baltijas somu problemātikai veltīto darbu vidū. Plašais kopsavilkums angļu valodā (tulkojis V. Bērziņš), bagātais un ļoti kvalitatīvais ilustratīvais materiāls, korelācijas tabulas padara to pieejamu plašam zinātnieku lokam, kuri strādā šīs tēmas ietvaros. Un tas ir – Somijā, Igaunijā, Krievijā, Zviedrijā, domājams, arī Ziemeļvācijā, Lietuvā un Polijā.

Guntis Zemītis

Latvijas PSR Ministru kabine-
ta sēžu protokoli: 1940. gada
23. jūlijs – 24. augusts / Sast., ko-
ment. un priekšv. aut. I. Šneidere,
A. Žvinklis. – Rīga: Latvijas vēstu-
res institūta apgāds, 2008. – 319 lpp.

2008. gada nogalē Latvijas vēstures institūta apgādā nāca klajā LU Latvijas vēstures institūta un Latvijas Valsts arhīva speciālistu sagatavotais dokumentu krājums, kurā iekļauti Latvijas PSR Ministru kabineta (MK) sēžu protokoli, kas aptver laikposmu no 1940. gada 23. jūlija (pirmā sēde pēc padomju varas formālas pasludināšanas un Latvijas PSR izveidošanas) līdz 24. augustam (pēdējā sēde pirms Latvijas PSR Konstitūcijas pieņemšanas). Publicēti pilni dokumentu teksti, un tie krājumā plaši komentēti. Šis izdevums hronoloģiski turpina vēl 1991. gadā izdoto līdzīgu dokumentu krājumu, kurā tika publicēti un

komentēti Latvijas Republikas Ministru kabineta sēžu protokoli laikā no 1940. gada 16. jūnija līdz 19. jūlijam.¹

Jauno apjomīgo publikāciju ievada plašs priekšvārds. Tajā krājuma sastādītāji un komentāru autori Dr. hist. Irēne Šneidere un Arturs Žvinklis skaidro, ka aplūkotā mēneša laikā Latvijas valdības nosaukumā bija apvienotas it kā nesavienojamas lietas – neatkarīgas Latvijas Republikas valdības nosaukums (Ministru kabinets) un PSRS okupētai valstij piešķirts apzīmējums – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika. Šajā posmā norisinājās pārejas process no neatkarīgas valsts uz okupācijas režīma pārvaldes struktūru. Priekšvārda autori atgādina vēstures faktus: “21. jūlijā Latviju pasludināja par Latvijas PSR. Nākamais solis no Padomju Savienības puses bija okupētās valsts aneksija, kas noslēdzās 5. augustā, kad Latvijas PSR kļuva par PSRS sastāvdaļu. 25. augustā pieņēma Latvijas PSR Konstitūciju, kurā bija nostiprināti okupācijas apstākļos īstenotie pārkārtojumi un pārvaldes sistēmas maiņa. Pārkārtojumi līdz 25. augustam bija veikti diezgan viltīgi, mērķtiecīgi izmantojot neatkarīgas Latvijas valsts institūciju izkārtnes. Viena no šādām institūcijām bija Ministru kabinets, kas laikposmā no 1940. gada 21. jūlija līdz 25. augustam oficiāli saucās Latvijas PSR Ministru kabinets, bet padomju propagandā un historiogrāfijā – Tautas valdība. Svarīgākais ir tas, ka mainījās ne jau tikai šis iestādes nosaukums, bet būtība – tā pildīja nevis suverēnas valsts valdības funkcijas, bet darbojās pilnīgā okupētās valsts – PSRS pilnvaroto pārstāvju kontrolē.” (9. lpp.)

Kā uzsvērts priekšvārdā, pēc 21. jūlija vairs nebija nepieciešamības slēpt to, ka Tautas valdība darbojās tiešā PSRS pilnvaroto personu uzraudzībā un pieņēma vienīgi viņu akceptētus lēmumus. Valdības sastāvu papildināja ar cilvēkiem, kuri bija atklāti saistīti ar okupācijas varu. Krājuma sastādītāji norāda, ka “galvenie A. Kirhenšteina valdības darbības virzieni aplūkojamā laikposmā bija Latvijas Republikas likumu pārveidošana, pielāgojot tos okupācijas varas mērķu sasniegšanai iespējami īsākā laikā vēl pirms aneksijas procesa pabeigšanas un pēc tā noslēgšanas, “vecā buržuāziskā aparāta salaušana” un okupācijas armijas klātbūtnes nodrošināšana” (11. lpp.).

Dokumentu krājuma sastādītāji bija izvirzījuši šādus uzdevumus: 1) parādīt Latvijas PSR valdības kā likumdevējas iestādes darbību; 2) atspoguļot, kā un kādām metodēm plānveidīgi veica Latvijas valsts iestāžu likvidāciju, reorganizāciju un amatpersonu nomaiņu; 3) atsegt valdības likumu un lēmumu pieņemšanas nolūkus un pamatojumus (11. lpp.). Vadioties pēc šiem uzdevumiem, ir sastādīti komentāri un pielikumi.

Tiek pierādīts, ka īstais noteicējs Latvijā bija PSRS emisārs A. Višinskis. Līdzās PSRS sūtniecībai par Latvijas PSR valdībai saistošu un obligāti izpildāmu lēmumu pieņemšanas jeb reālās varas centru bija kļuvusi arī Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā komiteja (12. lpp.).

Atzīmēts, ka Latvijas PSR valdības pieņemtie eksaltētie apsveikumi J. Staļinam un citiem PSRS vadītājiem bija burtisks tulkojums no krievu

¹ Latvijas Republikas Ministru kabineta sēžu protokoli: 1940. gada 16. jūnijs – 19. jūlijs / Sast. un koment. aut. I. Šneidere, A. Žvinklis. – Rīga: Zinātne, 1991. – 352 lpp.

valodas. Jau pirms aneksijas Latvijā bija iedibināta PSRS pastāvošā prakse, ka parlaments nebija likumdošanas institūcija, kas patstāvīgi darbotos. Turklāt Ministru kabinets līdz pat Latvijas PSR Konstitūcijas pieņemšanai saglabāja likumdevēja funkcijas; to izmantoja, lai Latvijas likumus pielāgotu PSRS pastāvošajai totalitārajai sistēmai. Aplūkojamā laikposmā pieņēma 69 likumdošanas aktus, kas bija gan grozījumi LR likumos, gan no jauna pieņemti likumi. Valdības lēmumu pieņemšanas shēma parasti bija šāda: PSRS sūtniecība informē par attiecīgu problēmu vadību Maskavā, saņem no turienes konkrētus norādījumus, nosaka, kādi lēmumi ir jāpieņem, un informē par to A. Kirhenšteina valdību (13., 14. lpp.).

Priekšvārda autori pievērsuši lasītāju uzmanību vairākiem likumiem un lēmumiem, piemēram, aizliegumam veikt operācijas ar vērtspapīriem, tiesiskās bāzes veidošanai politisko vajāšanu un represiju izvēršanai (daudzos lēmumos izteikti draudi un noteiktas sankcijas), politiskās cenzūras ieviešanai, Latvijas informatīvās telpas nošķiršanai no ārpusaules, uzbrukumiem reliģijai un baznīcai, Latvijas pilsoņu (turpmāk dēvēti par Latvijas PSR pilsoņiem, lai gan par PSRS pilsoņiem viņi tika pasludināti vēlāk – 1940. gada septembrī) ārzemēs atgriešanās dzimtenē jautājumam, ārvalstu pilsoņu aizbraukšanai, valsts budžeta līdzekļu un pārņemto īpašumu (īpaši iestāžu telpu un dzīvokļu) piešķiršanai padomju iestāžu vajadzībām un Sarkanās armijas klātbūtnes nodrošināšanai un palielināšanai.

Uzmanība pievērsta LR diplomātisko un konsulāro pārstāvniecību ārvalstīs slēgšanai un konsulu atbrīvošanai no ieņemamajiem amatiem, bijušā Valsts kancelejas direktora R. Bulsona pratināšanai par Ulmaņa valdības 1940. gada 17. maija slepeno lēmumu par ārkārtas pilnvaru piešķiršanu K. Zariņam (sūtnis Lielbritānijā) un A. Bīlmanim (sūtnis ASV). Nevar piekrist viedoklim, ka “Latvijas diplomāti ārvalstīs mierīgi uztvēra A. Kirhenšteina valdības izveidošanu 1940. gada jūnijā un izteica gatavību sadarboties ar to”, toties iebildes neizraisa turpat tālāk norādītais: “Drīzāk jau Tautas valdība, nevēloties atklāt savas darbības patiesos uzdevumus, turēja diplomātus neziņā” (18. lpp.). Plašāk skaidrota neviennozīmīgā situācija, kad Kirhenšteina valdība 1940. gada 29. jūlijā pieņēma lēmumu publicēt 17. maija lēmumu, ko vēlāk tomēr neizdarīja. Var piekrist priekšvārda autoru viedoklim, ka A. Kirhenšteina valdības 29. jūlija lēmums bija politiska kļūda, jo PSRS sūtniecībā 17. maija lēmuma publiskošanu uzskatīja par politiski kaitīgu. Uz Krievijas arhīvā apzināta dokumenta bāzes tiek atklāts PSRS sūtniecības satraukums par to, ka Latvijas sabiedrībā diezgan plaši bija izplatījušās baumas par iespējamu Latvijas trimdas valdības izveidošanu (vai tās varbūtību) Londonā (19. lpp.).

Priekšvārdu noslēdz apraksts, kādas vadlīnijas ievērotas dokumentu publicēšanā. Komentāru sagatavošanai krājuma sastādītāji izmantojuši, šķiet, gandrīz visus pieejamos informācijas avotus (arhīvu dokumentus un uzziņu literatūru), dodot biogrāfiskas ziņas par visām protokolos minētajām amatpersonām, ar dažiem izņēmumiem tajos gadījumos, kad par no PSRS atsūtītajām amatpersonām nav bijis iespējams atrast informāciju ne Latvijā, ne Krievijas Federācijā izdotajā uzziņu literatūrā. Īpaši jāuzsver, ka sastādītāji veikuši lielu darbu krājuma zinātniskā aparāta

izstrādē – daudzos gadījumos sniegtās amatpersonu biogrāfijas ir patiešām apjomīgas un kopējais komentāru apjoms ir iespaidīgs. Sevišķi tas sakāms par padomju un komunistiskās partijas darbinieku biogrāfijām. Norādīti galvenie biogrāfiskām izziņām izmantotie avoti. Ziņas par amatpersonām, kas minētas arī 1991. gada izdevumā par hronoloģiski agrāku laikposmu, jaunajā izdevumā daudzos gadījumos papildinātas un precizētas. Piezīmēs doti attiecīgo ministriju paskaidrojumi, ar kādiem pamatota atsevišķu likumdošanas aktu pieņemšanas nepieciešamība.

Publicētajās bijušo Latvijas amatpersonu biogrāfijās lietota konsekvēnta pieeja (iespējams, vadoties no Latvijas valsts starptautiskās situācijas pēc okupācijas, kad saskaņā ar starptautisko tiesību normām Latvijas Republika bija joprojām *de iure* pastāvoša valsts), ka no Latvijas izvestās represētās personas uzskatītas par “deportētām uz PSRS”.

Prāvu dokumentu krājuma daļu aizņem pielikumi, kuros ir visu no jauna pieņemto, kā arī grozīto un atcelto likumu pilni teksti.

Tomēr izdevumā ieviesušās dažas neprecizitātes. Piemēram, no 49. lpp. sniegtās Nikolaja Ozoliņa biogrāfijas var rasties nepareizs priekšstats, it kā viņa darba gaitas ārlietu dienestā būtu beigušās 1940. gada 29. jūlijā ar A. Kirhenšteina valdības lēmumu, taču arī viņa gadījums (blakus krājuma sastādītāju precīzi minētiem K. Zariņa, A. Bilmaņa u.c. gadījumiem) bija viens no tiem, kad Latvijas diplomāti un konsuli Rietumvalstīs neuzskatīja šādus atcelšanas lēmumus par sev saistošiem un izpildāmiem – N. Ozoliņš turpināja strādāt Latvijas Republikas ārlietu dienestā līdz 1943. gadam, turklāt vēlāk kā privātpersona trimdā pārmaiņus dzīvoja divās valstīs – Brazīlijā un Kanādā. Bez tam, ja vien bija iespējams noskaidrot attiecīgas ziņas, tad par bijušajām amatpersonām, kuras represēja PSRS iestādes un kuras vēlāk tika rehabilitētas, būtu vēlams minēt ne tikai rehabilitācijas gadu, bet arī datumu un to, kura iestāde rehabilitāciju veikusi.

Krājuma veidotāju 37. lpp. dotais skaidrojums par MK dokumentā minētiem neeksistējošiem “Zviedrijas frankiem” (“Dokumentā kļūda, jābūt – Šv[eices]”) vedina uz domu par attiecīgā dokumenta neprecīzu tulkojumu no krievu valodas, iespējams, tulkojot Latvijas PSR valdībai iesniegtu PSRS sūtniecības sagatavotu tekstu un sajaucot visai līdzīgos krievu valodas vārdus “Швеция” (Zviedrija) un “Швейцария” (Šveice).

Izdevumu papildina krājumā minēto personu rādītājs.

Izdevuma redkolēģijā darbojās: D. Kļaviņa, Dr. hist. Dz. Ērglis un Dr. hist. R. Viksne.

Varam secināt, ka krājuma sastādītājiem izdevies sekmīgi īstenot izvirzītos mērķus un izdevumus. Valsts pētījumu programmas “Letonika” apakšprogrammas “Okupācijas režīmi Latvijā un to sekas: politiskie, ekonomiskie, tiesiskie, sociālie un ētiskie aspekti, 1940–1965” ietvaros tapušais darbs ir jauns solis uz priekšu PSRS ar varu un viltu īstenotā 1940. gada Latvijas okupācijas, aneksijas un inkorporācijas procesa detalizētākā izpētē. Tas ir arī papildu dokumentāls liecinājums zinātniskajā aprītē par PSRS īstenotajiem starptautisko tiesību pārkāpumiem Latvijā 1940. gadā.

Ainārs Lerhis